

ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGI.

---

*Iqtisodiyot 4 -bosqich talabasi .
Maxamatjonov Temur-Malik o'g'li. And.M.I
A.Kamilova katta o'qituvchi And.M.I*

Ishlab chiqarish samaradorligi.

Annotatsiya : Ishlab chiqarish samaradorligi sanoat korxonalarining muhim bir muddatidir, chunki bu korxonalar uchun samaradorlik va raqobatga qarshi turli ilmiy-texnikaviy usullarni o'rganish va amalga oshirishni talab qiladi. Maqola quyidagicha bo'ladi:

Bu maqola sanoat korxonalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim mexanizmlari va usullari haqida ma'lumot beradi. Texnologik rivojlanish, kvalifikatsiyani oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, ta'sirlashuvchi ish rejalarini yaratish va energiya va resurslardan foydalanishni yaxshilash kabi asosiy usullar ko'rsatiladi. Bu usullar korxonalar uchun innovatsion rivojlanish va samaradorlikni oshirishda katta ahamiyatga ega bo'lib, korxonalar uchun rivojlanayotgan bir yondashuvdir.

Maqola yordamida maqolaning mavzusi, maqsadi va muhim nuqtalari qisqacha ta'rifi beriladi va maqola haqida umumiy tushuncha beriladi. Bu esa maqolani o'qiganlar uchun maqolaning mazmuni va muhimligi haqida to'liq tushuncha olishga yordam beradi.

Kalit so'zlar : Milliy iqtisodiyot, sanoat ishlab chiqarish korxonalari, raqobatbardoshlik indeksi ko'rsatkichlari, tadbirkorlik qobiliyati, korxonalar personalini, kommunikatsiya samaradorligi.

Asosiy qism : Ishlab chiqarish harajatlari — korxonaning mahsulot ishlab chiqarish maqsadlarida, iqtisodiy resurslar sotib olish uchun qilgan pul sarflari. Firma o'z faoliyatini bozordan moddiy resurslar, ya'ni asbob-uskuna, dastgohlar, transport va aloqa vositalari, xom ashyo, yoqilg'i, har xil materiallarni, mehnat bozoridan ish kuchini sotib olishdan boshlaydi. Shunga muvofiq holda Ishlab chiqarish xarajatlari tarkibiga xom ashyo, asosiy va yordamchi materiallar, yonilg'i va energiya harajatlari, asosiy kapital amortizatsiyasi, ish haqi va ijtimoiy sug'urtaga ajratmalar, foiz to'lovlari va boshqalar harajatlari kiradi. Ishlab chiqarish xarajatlari ga qilingan barcha harajatlarning puldagi ifodasi mahsulot tannarxini tashkil qiladi.

Ishlab chiqarish samaradorligi va uni oshirish masalasi har doim iqtisodiyot nazariyasi fanining dolzarb muammosi sifatida, uning diqqat markazida bo'lib keladi. Ayniqsa, hozirgi paytda bu masala yanada keskin qo'yilmoqda. Buning sababi shundaki, ishlab chiqarish samaradorligini oshirmasdan turib mamlakatimiz oldida turgan muhim masala – mustaqil iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirish vazifasini amalga oshirib bo'lmaydi. Samaradorlikning iqtisodiy mazmuni sifatida har doim ishlab chiqarishning pirovard natijasi bilan unga avanslangan resurslar, mablag'lar yoki qilingan xarajatlar o'rtasidagi nisbat tushuniladi.

Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning manba va usullarini tavsiflovchi umumiy iqtisodiy qonunlardan biri vaqtni tejash qonuni hisoblanadi. Vaqtni tejash qonuni – ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanib borishi bilan jamiyat tomonidan hayotiy ne'matlar birligini yaratishga sarflanayotgan vaqtning qisqarib borishini ifodalovchi umumiy iqtisodiy qonun. Vaqtni tejash ijtimoiy rivojlanishning iqtisodiy resurslarini umumlashtiruvchi darajasi hisoblanadi. Har qanday tejam oxir-oqibatda vaqtni tejashga borib taqaladi. Vaqtni tejash qonunining mazmuni jonli va buyumlashgan mehnatni, ya'ni muayyan davrda sarflangan ish vaqti jamg'armasi hamda o'tgan davrlardagi ish vaqti sarflarining natijasini tejashni o'z ichiga oladi. Vaqtni tejash qonuni namoyon bo'lishining aniq shakli bo'lib quyidagilar maydonga tushadi:

1. mehnat unumdorligining o'sishi;
2. mashina va jihozlardan foydalanishning yaxshilanishi;
3. ishlab chiqarish material sig'imining pasayishi;
4. xo'jalik nisbatlarining optimallasuvi.

Bundan ko'rinadiki, ishlab chiqarish samaradorligini ifodalovchi ko'rsatkichlardan biri mehnat unumdorligidir. Mehnat unumdorligi deb ishchi kuchining vaqt birligi mobaynida mahsulot yaratish qobiliyatiga aytiladi va ishlab chiqarilgan mahsulotning (iste'mol qiymatining) sarflangan mehnat miqdoriga nisbati bilan belgilanadi. Sarflangan mehnat miqdori esa ishlangan vaqt bilan, kishi kuni, kishi soati va hokozolar bilan belgilanadi.

Bu ko'rsatkichlarning har biri ishlab chiqarishda qatnashgan turli omillar samaradorligini ifodalab, bir-biri bilan chambarchas bog'liq va bir-birini to'ldiradi. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun unga ta'sir qiladigan omillarni ham bilish zarurdir. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga bir qancha omillar ta'sir qiladi:

1) fan-texnika taraqqiyotni tezlashtirish va uning natijalarini tezlik bilan ishlab chiqarishda qo'llash;

2) ishlab chiqarishni ratsional joylashtirish, ixtisoslashtirish va kooperatsiyalash

3) iqtisodiyotning tarkibiy qismlarini va uning tashkiliy bo'g'inlarini o'zgartirish;

4) ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish va ularning faolligini oshirish;

5) mavjud tabiiy, moddiy va mehnat resurslaridan oqilona, tejab-tergab foydalanish, yangi, arzon, sifatli xomashyo va energiya turlarini, ekinlarning yangi hosildor navlarini, chorva mollarining mahsuldor zotlarini topib ishlab chiqarishga joriy qilish;

6) kishilarning bilim saviyasini, malakasini oshirish, yetuk ishchi va mutaxassislar tayyorlash.

Bular ichida fan-texnika taraqqiyoti omili hozirgi kunda respublikamiz uchun dolzarb va muhim ahamiyat kasb etadi. Fan-texnika taraqqiyotining evolyutsion va revolyutsion shakllari farqlanadi. Evolyutsion shaklda rivojlanish deganda, FTTning mavjud texnologiyasi asosida, mashinalar va uskunalar qisman modernizatsiyalash asosida rivojlanishi tushuniladi.

Revolyutsion shaklda rivojlanishi deganda esa, fan-texnikaning bir qancha sohalarida birdaniga katta o'zgarishlar bo'lib, texnikaning eng so'nggi yangiliklarini, avlodlarini ishlab chiqarishda qo'llash, printsipial yangi texnologik tizimga o'tish tushuniladi. Fan-texnika taraqqiyotining keyingi shaklda rivojlanishi yuksak samara beradi. Shuning uchun ham Prezidentimiz I.A.Karimov o'z asarlari va ma'ruzalarida iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini hozirgi zamon fan va texnikasining eng yangi yutuqlari bilan qayta qurollantirish lozimligini ta'kidlamogda. Jumladan, «ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash bo'yicha muhim vazifalarni bajarish iqtisodiy siyosatimizning hal qiluvchi yo'nalishi sifatida katta o'rin egallaydi, – deya ta'kidlaydi mamlakatimiz rahbari o'z nutqida. – Barchamiz bir o'tkir haqiqatni yaxshi anglab olmoqdamiz. Jahon bozorida raqobat tobora keskinlashib borayotgan hozirgi sharoitda mavjud korxonalarni rekonstruktsiya qilmasdan, zamonaviy, ilg'or va yuksak texnologik uskunalar bilan jihozlangan korxonalar tashkil etmasdan turib, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni muntazam yangilamasdan turib iqtisodiyotimiz kelajagini, binobarin, aholi farovonligini yuksaltirishni ta'minlash mumkin emas»⁴. Bu masala Prezidentimizning «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari» nomli asarlarida ham Inqirozga qarshi choralar dasturidagi birinchi vazifa sifatida o'z aksini topgan.

Xulosa : Ishlab chiqarish jarayonida kishilar o'rtasida sodir bo'ladigan iqtisodiy munosabatlar umumiy ishlab chiqarish munosabatlarining asosiy negizini tashkil etib, ayirboshlash, taqsimlash va iste'mol jarayonlarida bo'ladigan munosabatlarning tavsifini belgilab beradi. Shuning uchun ularni o'rganish o'ta muhim ahamiyat kasb etadi.

Insoniyat zarur ne'matlar iste'molisiz yashay olmaydi. Shunga ko'ra, bu ne'matlarni muntazam ravishda ishlab chiqarish muhim hisoblanadi. Ishlab chiqarish va xizmat qilish jarayonida insonning yashashi uchun zarur bo'lgan barcha hayotiy vositalar yaratiladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish omillari – yer, kapital, ishchi kuchi va tadbirkorlik qobiliyatidan iborat bo'lib, ular o'zaro bir-birlariga ta'sir ko'rsatadi. Bu omillardan birining sifat va miqdor jihatidan o'zgarishi pirovardida boshqa omillarning o'zgarishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 08.12.1992 (qo'shimcha va o'zgartirishlar bilan)
2. Sh.Mirziyoev.ErkinvafarovndemokratikO'zbekistondavlatinibirgalikdabarpoetamiz. T.:O'zbekiston, 2016.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni (Xalq so'zi 2017 yil, 8 fevral).

Internet saytlari

1. <http://www.press-service.uz> (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti portali).
www.gov.uz (O'zbekiston Respublikasi hukumatining rasmiy sayti).
www.gki.uz (O'zbekiston Respublikasi Davlat mulk qo'mitasi).